

Martin ČAPSKÝ, *Město pod vládou kazatelů. Charizmatičtí náboženští vůdci ve střetu s městskou radou v pozdně středověkých českých korunních zemích*, Argo, Praha 2015

200 s., ISBN 978-80-257-1426-3

Útlou knížku, dotýkající se širokého problému komplikovaných vztahů mezi duchovní a světskou mocí, jsem otvíral s chutí i zvědavostí. Samozřejmě i proto, že zvolené téma ladí s mými dlouhodobými badatelskými zájmy. Příjemně mě navnadila již vstupní kapitola, vpadající in medias res a předkládající originální (byť nikoli vyčerpávající) analýzu dění na pražské Staroměstské radnici 3. dubna 1420. Tehdy si městské obce, podněcené radikálním kazatelem Janem Želivským, vynutily od úřadujících konšelů složení přísahy věrnosti husitskému programu. V situaci, kdy se Praha chystala ke konfrontaci s nedávno vyhlášenou kruciátou, kdy se až čtyři stovky katolických staroměstských i novoměstských měšťanů uchýlily na Pražský hrad a Vyšehrad, slibující věrnost legitimnímu dědici českého trůnu, a kdy odhodlaní utrakvisté museli zpochybnit postup oficiální pražské delegace, která v Brně na sklonku roku 1419 přijala Zikmunda Lucemburského za českého krále, to byl sice postup revoluční, nicméně logický.

Působivé entrée zvolil autor naprosto cíleně. Prvními větami čtenáře doslova strhne a zároveň před ním nastolí otázky obecnějšího charakteru. Model, v němž se městské rady ocitaly pod tlakem skupin, vedených i manipulovaných charismatickými kazateli, totiž nebyl typický pouze pro Prahu a další husitská města, nýbrž uplatňoval se též v antihusitském katolickém prostředí (slezská Vratislav), v renesanční Itálii (Savonarolova Florencie) a fakticky v celém západoevropském prostoru, pochopitelně především v souvislosti s nástupem velkých reformací. Komparativní přístup vycházející ze solidní znalosti evropských poměrů a aplikovaný na vybrané městské lokality v Čechách a ve Slezsku (Vratislav – Praha – Plzeň – Hradec Králové – Lehnice) tvoří jeden ze základních metodologických principů Čapského monografie. Druhým je teorie komunikace, jejíž obliba mezi českými historiky rozkvetla zhruba před dvaceti lety a nyní v pracích čerstvých čtyřicátníků prožívá svou renesanci. Pokud slouží jako metodologické zázemí, z něhož vyrůstá vlastní historikův výklad, nic proti ní nenámítám. Každý vědecký příspěvek by měl být teoreticky ukotven, což ale neznamená, že z něj teorie musí neústrojně trčít a zatemňovat podstatu

sdělení. Kdyby Čapský vypustil kapitolu *Veřejné prostory středověkých měst*, nic by se podle mého soudu na nesporném přínosu jeho publikace nezměnilo.

Možná je můj postoj ovlivněn osobní předpojatostí vůči digitálnímu věku, s jehož nástupem rozmach teorie komunikace očividně souvisí. Obecně mi však vadí sklon k teoretizování, při němž se historik odpoutává od pramenného materiálu a směřuje do výšin metavědeckých spekulací. Mnozí autoři si přitom často vypomáhají poněkud krkolomnými jazykovými obraty a neologismy. Z této pasti se bohužel nevymanil ani Čapský. Sousedství *komunikační veřejnost* či obrat *vydefinování postojů* neladí právě s duchem českého jazyka. Totéž lze říci o pojmu *medialita*, který kartotéka Ústavu pro jazyk český eviduje pouze šestkrát, výhradně v dokladech z denního či týdenního tisku. Stranou nemohu ponechat ani Čapského neobvyklé definice pojmů *prostor* a *prostranství*, jakkoli kopírují německý vzor. *Prostor* je tu chápán ve fyzickém, sociálním a politickém rozměru, zatímco *prostranství* jako bod v městské topografii. Takový výměr substantiva *prostranství*, které je samo o sobě *prostorem* (respektive jeho součástí), neobsahuje ani jeden z 262 dokladů české jazykové kartotéky. *Prostranství* chápe čeština vždy jako *volné místo*, ať už v zastavené části obce (mezi domy) nebo v krajině, takže mluví o prostranství volném, veřejném, širokém, nezastaveném, ohromném, vzdušném, společném atd. Mějme se tudíž na pozoru. Vkládáme-li do sémantického spektra určitého pojmu významy, jež tam organicky nepatří, zákonitě hrozí, že nám zdánlivě nosné teorie smysluplnou komunikaci znesnadní, neboť každý vědec bude hovořit vlastním metajazykem. Ale abych jen nekritizoval, plně akceptuji termín *protoreformace*, který Čapský užívá pro husitství. Postihuje tak skutečnost, že husitským cílem nebylo vytvoření samostatné církevní organizace, nýbrž náprava katolické církve jako celku.

Od generačně podmíněných výhrad se vracím zpět k meritu posuzované knihy. Napětí, jímž se vyznačovalo soužití městských rad a oblíbených i ambiciózních kazatelů, reflektovalo vsudypřítomnou tenzi mezi světskou a duchovní mocí a naplno se projevilo v době, kdy se města stala integrální složkou středověké společnosti. Toto permanentní soupeření (patrné například ve sporech o kontrolu škol) mělo po většinu času latentní podobu, na povrchu spíše vyhlíželo jako *modus vivendi*, přispívající k žádoucí jednotě a rovnováze. Do stadia otevřených konfrontací přerůstaly vzájemné vztahy ve vypjatých krizových momentech, kdy městské orgány i „kazatelé“

usilovali prosadit svá řešení a ovládnout veřejný prostor, tedy získat co největší podporu městské obce i politicky neplnoprávných obyvatel. Čapský, dobrý znalec zejména německé a polské vědecké produkce, ilustruje tyto mechanismy ponejvíce příklady z říšského prostředí. Stranou však kupodivu ponechává situaci předhusitské Prahy, v níž lze zrod funkčního modelu vlivného kazatele a skupiny jeho oddaných přívrženců, schopných formovat veřejné mínění, dobře sledovat již v časech působení Konráda Waldhausera a Milíče z Kroměříže. Třeba ale autor nechtlí záměrně vstupovat na půdu dnes soustavně mapovanou Olivierem Marinem, Pavlem Soukupem a Martinem Dekarlim.

Případy, které Čapský analyzuje, mají společného jmenovatele. Městské orgány a radikální kazatelé spolu soupeří o veřejné mínění v situaci, kdy hájí v zásadě shodné konfesijní principy a kdy je jejich hlavním protivníkem panovník, jehož kroky zpochybňují, neodmítají-li přímo jeho legitimitu. Tak tomu bylo v husitské Praze, již strhl do otevřeného boje proti první kruciátě především energický kněz Jan Želivský, v Plzni, kterou musel proti své vůli opustit se svými věrnými kazateli Václav Koranda, i v Hradci Králové, působišti Žižkova přítele kněze Ambrože. I když se v těchto lokalitách (s výjimkou Plzně) většinové mínění právě pod tlakem radikálních kněží v zásadě shodlo na nutnosti odporu vůči legitimnímu dědici českého trůnu Zikmundovi Lucemburskému, městské úřady i představitelé městské komunity zároveň nehodlali připustit vítězství teokratického modelu, v němž by vůdčí politickou roli hrál charismatický kněz, nerespektující plně městské právo. To byla vlastní příčina Želivského i Ambrožova pádu. Podobná konstelace nastala též ve Vratislavi. Ta na základě smutných zkušeností s husity i motivována touhou zvýšit vlastní politickou prestiž sice odmítla uznat královskou vládu „kacíře“ Jiřího Poděbradského, leč tradiční radní vrstva přesto zaujala obezřetný postoj vůči strhujícímu kazateli Mikuláši Tempelfeldovi, který se posléze musel stáhnout do ústraní.

K inovativním prvkům Čapského monografie nepochybně patří pozornost věnovaná úloze městských písařů. Autor (v českém vědeckém kontextu namnoze objevně) upozorňuje, že z titulu své funkce zastávali názory městské rady a zněním (nejen) úředních písemností účinně ovlivňovali městskou veřejnost. Vytvářeli tak, a to i na foliích svých kronikářských textů, vědomou kritickou protiváhu populárním kazatelům a jejich nadšeným přívržencům. Příběh vratislavské rebelie proti „husitskému králi“ se proto v podání městského písaře a kronikáře Petra

Eschenloera liší od interpretace Mikuláše Tempelfelda. Jistě mohu souhlasit s Čapského míněním, že také Vavřinec z Březové měl podstatně blíže k okruhu pražských radních než k Želivskému, v případě autora Husitské kroniky ale spěchám s krátkým doplněním. Názorově totiž nesouzněl s umírněnými husity, jak se zpravidla traduje, nýbrž se svým generačním vrstevníkem mistrem Jakoubkem ze Stříbra a jeho žákem Janem Rokycanou. To je také jeden z důvodů, proč se Vavřincova charakteristika kazatele od Matky Boží Sněžné rozchází se známými žalobami Želivského stoupence, kněze Viléma. Jakým způsobem se do agitačního tažení proti knězi Ambrožovi zapojil v předjaří 1437 královéhradecký písař Jakub, se však asi nikdy nedozvíme. Pro většinu českých čtenářů bude jistě oživením Čapského pohled na lehnické události let 1449–1454, vyličené kdysi Rudolfem Urbánkem. Autor, poučený prací polského badatele Przemysława Wiszewského, však převrat ve městě, jehož obětí se stal městský písař a purkmistr Ambrož Bitschen, vnímá nejen v souřadnicích slezských protihusitských aktivit Jana Kapistrána, ale především jej chápe jako důsledek činnosti místního kazatele Bartoloměje Tempelfelda.

Na okraj Čapského knihy bych mohl vršit pochvalné zmínky (přesvědčivá komparace smyslu a funkcí městských rituálů i ceremoniálů, rozbor agitace odkazující k vyvolenosti i jedinečnosti konkrétního města jako obdoby biblického Jeruzaléma, konstatování, že pojem *lid* není synonymum k *městské obci*, pěkná analogie sebezprezentace Plzně v květnu 1434 a Vratislavi v říjnu 1458) i uvádět drobná nedopatření (absenice Mackových a Seibtových prací o pojmu *obec*, respektive některých studií Iwańczakových). Účel recenze však nespočívá ve vyčerpávajících enumeracích. Na závěr proto stačí říci, že autor přinesl množství poznatků, které badatelé rozhodně nepřejdou bez povšimnutí. Jako důkaz připojuji jeden vlastní postřeh. Zatímco pět let před výbuchem husitské revoluce nosili přívrženci radikální reformy po pražských ulicích malovaný obraz Krista na oslíku jako symbol skutečného vládce autentické křesťanské církve, v červnu 1421 svrhli Želivského stoupenec v ikonoklastické posedlosti podobné zobrazení, byť ve formě dřevěné plastiky, z cimbuří Svatovítského chrámu.

PETR ČORNEJ